

Sojková, Zdenka: SLOVENSKÉ JARO. Praha : Slovensko-český klub, 2003. 191 s. Edícia Slovenské dotyky.

S trocha príznačným dvojročným oneskorením došla z ďalekého Česka do redakcie Slovenskej literatúry na recenzovanie kniha Zdenky Sojkovej. Autorka sa ňou po rokoch predstavuje súborom svojich slovakistických prác. Päť z nich bolo publikovaných v slovenských a českých literárnovedných či historických časopisoch a zborníkoch, štyri sa tu objavujú po prvýkrát. Tematicky i metódou výkladu nadväzujú na celoživotnú vedeckú orientáciu autorky či ju dokonca takmer pokrývajú.

Zdenka Sojková absolvovala v r. 1948 pražskú filozofickú fakultu, kde jej učiteľmi so slovakistickým záberom boli profesori Albert Pražák a Jan Blahoslav Čapek. Jej bádateľskou doménou sa stali najmä problémy kontaktu slovenskej literatúry s českým literárnym prostredím v období národného obrodzenia. Špeciálne ju zaujímajú otázky vyzrievania slovenského literárneho prostredia v čase komplikovaného vytvárania povedomia národnej svojbytnosti, oddeleného od českého literárneho procesu. Nesamozrejmy, priateľský i konfliktný vzťah, vyplývajúci z klamlivej blízkosti spisovných jazykov a z pochopiteľnej túžby obidvoch slabých etník môcť sa oprieť o pozitívne výsledky druhého a pritom nič nestratiť zo svojho už zafixovaného etnického základu, zanechal množstvo rozporných prejavov a stôp bolestného vyrovnávania sa s manifestujúcou sa rozdielnosťou.

O čo samozrejmejšie sa javila niektorým politicky súdiacim literárnym bádateľom a najmä politikom možnosť zblížovania oboch etník a ich kultúrnych príznakov, o to väčšie bývali rozpaky a problematickejšia bola cesta k ich zblíženiu v reálnej, ale prijateľne diferencovanej podobe, kým nepochopili (aspoň menšina

z nich), že jediná cesta ku vzájomnej blízkosti je potvrdenie a rešpektovanie zásadnej diferencie ako základu úspešného spolunažívania a v literárnej vede spravodlivého hodnotenia. Ale to je boľavá stránka našich vzťahov (pokiaľ ich ľudia vnímajú vôbec ako relevantné) podnes.

Štúdie, zväčša v rozsahu 20 až 25 stranového (tlačeného) textu, sú zoradené podľa časovej následnosti svojho predmetu v literárnom dianí. Optika, uplatňovaná na celok a detail zistení, sa nie veľmi mení. Pre autorku boli závažné také objekty, pre ktoré získala nové či pozabudnuté detaily. Tými nasýtila a modifikovala kosť doterajších výkladov a prispela tak k ich hlbšiemu porozumeniu a interpretácii. To je, povedal by som, základný prínos jej prác, ktorými prispela k objasneniu súvislostí literárneho života slovenského aj českého. Nie je to málo a sú to veci hodné uznania. Trocha sa na také – azda podhubie „veľkých“ dejín – zabúda a časom dochádza k skresľovaniu makropohybov v záujme identifikácie hlavných vektorov pohybu.

Prvá z uverejnených prác má názov *Cesta Jána Hollého do Čech*. V letmom prehľade pripomína kľúčové osobnosti aj fakty záujmu o Hollého v jeho úspešných dvadsiatych a tridsiatych rokoch 19. storočia. Česi v ňom cítili suverénneho pokračovateľa klasicistickej tvorby (vtedy ešte nepocitovanej ako anachronizmus, ale chápanej skôr ako dôkaz potencií národnej literatúry), najmä ako prekladateľa Aeneidy a potom, okrem iného, aj tvorca monumentálnych eposov. V českom prostredí sa znepokojujúca jazyková forma jeho literárnej výpovede vnímala skôr ako (ná-)rečová originalita, ktorú by bolo vhodné zameniť, preložiť do spisovnej češtiny a prijať ako svedectvo výnimočného talentu (spoločnej) českej národnej literatúry. Autorka potom rekonštruje záujem českej literárnej verejnosti o Hollého dielo v štyridsiatych rokoch, keď sa práve okolo r. 1840 schýlilo

k tomu, že Hollý síce nedal priamu odpoveď na „dobromyselne rady“ na preklad svojich diel do češtiny, ale jeho *ne-odpovedanie* na priame výzvy zreteľne odrážalo v predvečer vystúpenia štúrovcov jeho rozhodný postoj vo veciach jazyka i umelecké sebavedomie.

Autorka tu pospájala súkromné a nepriamo svedectvá z obidvoch strán o postojoch v traumatizujúcej jazykovej otázke, ktoré majú azda jasnejšiu výrečnosť, ako priame hodnotiace pomenovanie. Jej výklad sa usiluje byť konfrontačný, iba priraduje vedľa seba fakty s kontroverznou hodnotou v oblasti národných jazykových postojov a záujmov. Vďaka takémuto prístupu sa predstavujú v pokojnej atmosfére a ich pravdivosť vyniká ako skutočné, skôr utajovane dramatické dianie, podložené vnútorným presvedčením (najmä svedectvá o Jánovi Hollom) a predstavujú sa nielen ako nacionálno-politický postoj, ale aj ako postoj mravný. Zároveň sa tu odhaľujú evidentné záujmy predstaviteľov českých literárnych kruhov o potvrdenie domnelej (a najmä želanej) spoločnej identity oboch národných komunit. Dokonca v prípade Vinařického ako obdivovateľa aj prekladateľa Hollého do češtiny ako postoje značne netreplivé, ba bojovné (v čom bol paradoxne blízky Kollárovi).

Zdenke Sojkovej sa podarilo predstaviť svoj jednoznačný pozitívny postoj k slovenským nárokom na rozvíjanie vlastnej národnej kultúry ako legitímny a organický, rovnako aj metodicky užitočný kladením faktov popri sebe s prezentáciou ich vlastnej váhy bez ideologického vyostrovania. Predstavuje situáciu ako relatívne pokojné odvíjanie sa príbehu. Ján Hollý, A. H. Škultéty, L. Štúr, J. Kollár, P. J. Šafárik, J. Jungmann, A. V. Šembera, F. Palacký, K. Vinařický, K. Sabina, V. Pešina, V. Hanka, V. S. Štulc, J. Ohéral, Jindy a nyní, Ost und West, Muzejník, Květy, Zora, ale i kontext s takou „literárnou“ položkou, akou boli cvičné české verše arcikniežaťa Františka Karla, či Jósikov tendenčný román *Čechové v Uhrách*, celé toto bohatstvo mien, názvov, udalostí tvorí iba prvú časť prehľadne a odlišene podaných pozoruhodných faktov. Druhá

časť štúdie je potom expozíciou a komentárom k Hollého tvorbe, vstupujúcej do českého kontextu.

Pozoruhodné v druhej autorkinej štúdií, *Šafárikovi v Kis - Kőrösi*, je jemné vcítenie (a toto označenie platí pre väčšinu jej prác, ktoré pripomína „skolu“ Kleinschnitzovej či Vlčka) do delikátnej situácie Pavla Jozefa Šafárika v ohľade jazykovom i koniec-koncov politickom a vystihnutie jeho voľby postoja vedca, ktorý sa nepúšťa do každodenných potýčok s ľuďmi iného založenia a smerovania. Bránil si tak možnosť vykonať neuveriteľne obrovitú, rozmanitú prácu, ktorá sa zúročila v celom základe slovenského a českého národného života aj národov príbuzných. Historická rekonštrukcia časti životnej cesty s množstvom významných detailov oživuje do harmonickej plnosti inak vcelku známe kontúry životopisných faktov, zviazané s osobnosťou Pavla Jozefa Šafárika.

S pomocou rekonštrukcie rodinných súvislostí sa Zdenke Sojkovej podarilo evokovať dôverný dotyk s ľudským osudom, ktorý nebýva veľmi zastúpený v povedomí o prínose veľkej osobnosti, čím sa následne jej váha zužuje. Prostredníctvom jej historického pohľadu sa znásobuje porozumenie a úcta k Šafárikovmu dielu a ak by sme si mohli dovoliť analógie so súčasnosťou, je to až dojemná inštruktáž o hodnote individuálnych postojov v rozvírenej dobe, plnej rozmanitých napätí. Ale to už nie je primárne, v užšom slova zmysle, reč len o literárnej vede, ale zato dost' o humanitných hodnotách.

Protagonista sa vynára zo siete rozmanitých vzťahov nielen ako významný dejateľ línie vedeckého vývoja, ale ako osobnosť, inšpirujúca koniec-koncov svoje široké okolie a sama tiež selektívne determinovaná váhou ich názorov a postojov. Do popredia sa dostáva napríklad osobnosť Šafárikovho synovca Janka od vstupu do života dospelých až po jeho kariéru lekára, ktorý ale nezabúda na svoju mladú lásku k problémom slavistiky (najmä južných Slovanov), do ktorých ho postupne, hoci zväčša na diaľku, zasvätil jeho strýko.

Neraz sa z poznámkového aparátu – možno viac než z nejakých polemických výpadov – dozvedáme o retušoch, ktoré v doterajších súdoch či výkladoch o jednotlivých udalostiach či osobnostiach urobila samotná autorka štúdií, zostávajúca skromne v pozadí.

Krátka etuda je venovaná *Zápisom Bohuslavy Rajske*, kde uviedla autorka na pravú mieru interpretáciu osobných zápiskov, posmrtné zredigovaných manželom Sofie Podlipskej. Odhalila, ako podľa dobových českých predsudkov dezinterpretoval chúlolistivé miesta, dotýkajúce sa nacionálnych vzťahov. Ide opäť o precizujúcu rekonštrukciu na základe dokumentov, predstavujúcu pravú tvár neskoršej manželky Františka Ladislava Čelakovského vo vzťahu k Ludovítovi Štúrovi, aj k širšej nacionálnej problematike.

Dve širšie štúdie *Novinár Ludovít Štúr a život národů v Evropě a v Americe* a ďalšia *Zápas o „nové“ Rakousko a o budoucnost Slovenska roku 1849 v publicistice Ludovíta Štúra* odrážajú autorkinu širokú znalosť materiálov zo Štúrovho života a novinárskej činnosti, podloženú jej edičnou prácou na vydaní výberu z jeho publicistiky a z prípravy Štúrovho samostatného životopisu (vyšiel v r. 1965 a 1971 v dvoch slovenských vydaniach). Poznatky tu uvádzané podáva autorka v širšom kontexte Štúrovej činnosti a v kontaktoch s ostatnými vedúcimi osobnosťami a faktmi slovenského aj inonárodného hnutia. Dôverne pozná dobovú problematiku a rekonštruje dramatické detaily, ktoré sa v celkových charakteristikách Štúrovho pôsobenia často strácajú za sumarizujúcimi hodnoteniami jeho názorov a zápasov. Máme tu pred sebou výsledok svedomitej literárnohistorickej práce. Opäť sa tu prejavuje schopnosť zakomponovať do celku obrazu podrobnejšie detaily na pozadí dobových názorov aj s pochopením procesu samostatného novinárskeho vystupovania s politickými ambíciami. Autorka sleduje túto vrstvu politickej činnosti Štúrovej od r. 1836 a jej premeny od prvého krátkeho; takrečeno skúšobného obdobia, kde sa ešte rozhorčenie nad zaznávaním najmä menších slovanských národov kompenzuje zreteľne ne-

kritickou idealizáciou. V druhej časti sleduje už činnosť, ktorá si robila nárok na priame zasahovanie do politických zápasov od r. 1840, už zväčša neanonymné s presne oslovenými adresátmi, aj vo vlastných Slovenských národných novinách a až po publikáciu *Slovanstvo a svet budúcnosti*, dopísanú r. 1855 a vydanú až posmrtné r. 1867 po rusky.

Detailnú pozornosť potom v spomenutej nasledujúcej štúdií *Zápas o „nové“ Rakousko a o budoucnost Slovenska roku 1849 v publicistice Ludovíta Štúra* venuje autorka prelomu štyridsiatych a päťdesiatych rokov 19. storočia, obdobiu úsilí o vydávanie nových politických novin a hľadania možností národného hnutia po potlačenej revolúcii, ktoré zakončil nový nástup absolutizmu v Rakúsku. Tu sa opiera o základné výskumy Daniela Rapanta a v siedmich častiach rekonštruje Štúrovu činnosť v rozmanitých oblastiach tak Slovenska, ako aj ostatnej monarchie.

Kratšie je ohliadnutie za epizódou *Janka Král na Moravě*, svojou známou fakticitou, ktorú však Zdenka Sojková rozširuje – podobne ako u Hollého – na rekonštrukciu publikačnej prítomnosti Janka Kráľa vo vtedajšej českej tlači, čím podstatne obohatila tú predstavu iba krátkeho fyzického pobytu autora v moravskom prostredí v období revolučných pohybov. Sú to – pri vtedajšej slabej znalosti celého Kráľovho diela (a celého kontextu slovenskej literatúry) v českom prostredí – iba marginálie, ale nepochybne dôležitý doklad prenikania jeho diela.

Ťažko si predstaviť pohľad na českú slovakistiku 19. storočia bez kapitoly *První základy české slovakistiky a Božena Němcová*. Na dvadsiatich stranách sa autorke podarilo podať základné personálne súradnice titulnej otázky, ako vyzerali v čase vstupu Němcovej do problémov. Cenné sú tu najmä pasáže o Vilémovi Dušanovi Lamblovi, priateľovi Němcovej, o Josefovi Němcovi, jej manželovi, dokonca azda aj o Jankovi Kráľovi ako o autorovi či možnom autorovi príspevkov značky J. K.; všetci totiž mohli podnietiť i ovplyvniť orientáciu Němcovej. V týchto otázkach všetci menovaní sympatizovali s vlastným slovenským

spisovným jazykom a vlastnou národnou literatúrou. Samotnej Němcovej je venovaná posledná časť state a rozoberajú sa tu jej príspevky k ľudovým piesňam, rozprávkam, aj k organizovaniu literárneho života Slovenska. Zhŕňa tu aj zistenia starších autorov, menovite Haluzického, a dotvára celkový obraz zistením ďalších súvislostí z bohatej účasti Němcovej na dianí, ktoré jej bolo neobyčajne blízke a sympatické. (Zaznačila napr. aj korektúru Jozefa Minárika k črte *Obrazy ze života Slováků* najmä z kraja podjavorinského, kde jej zrejme poskytol základný text „evanjelický kniaz zo západného Slovenska“. Němcová ho, nepochybne so svojimi doplnkami a úpravami, ako bola navyknutá aj v iných prípadoch, uverejnila bez podpisu autora.) Finále štúdie tvorí hutný opis zlomu v Němcovej záujme o Slovensko, ku ktorému došlo po suspendovaní jej manžela zo zamestnania v Ďarmotách, v zhoršení politickej situácie v uhorskej časti monarchie a nástupe jej vážnych zdravotných problémov, ktoré sa skončili smrťou.

Záver Sojkovej knihy tvoria dve štúdie venované životu a dielu Andreja Sládkoviča. Prvá s názvom *Andrej Sládkovič na Hrochoti* obsiahla, využijúc pomerne bohatú literatúru, Sládkovičove osudy a činnosť na konci štyridsiatych rokov 19. storočia do roku 1852, počas jeho literárne najúspešnejšieho obdobia s klasickými skladbami *Marínou* a *Detvanom*, aj známymi príležitostnými básňami, ktoré reagovali na dramatickú situáciu okolo r. 1848, a inými. Aj tu si našla autorka svoj uhol pohľadu, ktorý presahuje opakovanie známych skutočností zo Sládkovičovho súkromia a tvorby a rekonštruuje bohatšie ich priebeh.

V najdlhšej stati *Sládkovičův návrat k poezii* upozornila na to, že Sládkovičovú tvorbu od konca päťdesiatych rokov 19. storočia ovláda nielen „žalmická intonácia“ (C. Kraus), ale pretrváva aj mužný tón uplatnenia mravnej výšky národa ako jedinej reálnej sily v nepriaznivých politických podmienkach. Vyzýva k dôstojnému národnému zmiereniu, nie ako k produktu ticha po porážke, ale ako dôsledku ďalšieho zápasu o dosiahnutie významných cieľov, kde nebudú znieť zbrane, ale mravná sila. Identifikovala tiež

súvislosť medzi básňou *Deklamovanka* (neskôr *Rečňovanka*) a staršou Sládkovičovou sympatiou k deklamovánkam r. 1853 zomrelého F. J. Rubeša a v nej je – popri túžbe po spravodlivom osude národa – obsiahnutý protest proti politickému radikalizmu, pre Sládkoviča len málo prekvapujúci. Tento pohľad na epilóg Sládkovičovej tvorby a života je – napriek upozorneniam na hodnoty príležitostných básní a *Svätomartiniády* – veľmi stiesňujúci dobovou spoločenskou situáciou, ale aj pomermi v osobnej sfére. Zaznie tu aj priznanie Sládkoviča k únave z celoživotného zápasu o obhájenie slušnej existencie pre seba aj rodinu i presvedčenie, že „próza života pri básňach nedobre pristane“, keď odmieta pridať k zväzku svojich spisov vlastný životopis. Zato opakovane vyslovuje presvedčenie, že si národ musí stáť za svojimi právami a rozhodne sa ich dožadovať.

To, čo pri zbežnom pohľade môže vyvolať dojem „iba“ retuší k portrétom slovenských a českých autorov národného obrodzenia a vzťahom oboch literatúr, sa priraduje nepochybne k hodnotným výsledkom doterajšieho výskumu, ktoré nebude možné obísť v ďalšej bádateľskej činnosti. Autorke sa podarilo práve cez sériu citlivo volených detailov z činnosti aj z kontaktov slovenských autorov s českým literárnym prostredím rekonštruovať výrečné aspekty jednej vývinovej epochy, ktorá je vďaka výsledkom jej prác plnšia.

Zdeněk Beran

Gajdoš, Věšvad Jozef: VTICHUKLÁŠTOROV A KNIŽNÍČ [Výber z diela]. Zostavil, úvodnú štúdiu a editorskú poznámku napísal Július Pašteka. Bratislava : LÚČ, 2004. 376 s.

Vydavateľské družstvo LÚČ sa pred časom podujalo na ambiciózne edičný projekt. Sotva treba zdôrazňovať, že projekt viac ako naliehavo potrebný. V odbornej spolupráci s Katedrou slovenských dejín FFUK v Bra-